

HISTÒRIA SOCIAL DE CA N'ANGLADA: EL MOVIMENT VEÏNAL, 1950-1995

César Ballarín Elcacho, Just Casas i Soriano, Manuel Márquez i Berrocal

Introducció

“A totes les persones que van patir l’opressió d’un sistema injust, als morts i desapareguts de les riuades, i a tots els homes i dones que van lluitar per la dignitat humana i van patir repressió i empresonament”. Aquesta dedicatòria, inclosa a l’inici del treball publicat a l’abril de 1996, és per a nosaltres, els autors, una declaració de principis.

En tant que inscrits dins del corrent historiogràfic conegut com a Història Social, aquest text defineix d’una forma breu, clara i directa, tant els objectius generals de la disciplina com la matèria concreta objecte d’anàlisi i estudi: les persones, les seves vicissituds, llur esforç per a viure el dia a dia dins un marc general que, en aquest cas, per les especials característiques del període –la major part sota la dictadura franquista–, l’espai geogràfic on viuen –un barri marginal i marginalitzat durant molt de temps–, i la seva doble condició social –com a immigrants i com a treballadors–, fou realment punyent i sovint esfereïdor.

No es tractava, doncs, durant la realització del treball, de fer un tipus d’història que incidís en determinades organitzacions socials, polítiques o veïnals. Evidentment, aquestes apareixen per elles mateixes i, si són al barri i desenvolupen determinades activitats, ho serà per la voluntat dels seus habitants. No s’ha incidit, per damunt d’altres aspectes, en l’existència de determinats líders i/o persones concretes que dinamitzaren i encapçalaren tot un seguit de lluites tendents, d’una manera global, a dignificar la vida dels seus habitants. Finalment, tampoc no s’ha volgut prendre com a eix vertebrador del treball, ni que sigui parcialment, la història d’un determinat règim polític ni d’un determinat sistema econòmic. Sí que s’ha volgut argumentar i reflectir alguns dels aspectes que més incidència tingueren en la conformació de les condicions materials i de vida dels habitants del barri: habitatge, infraestructures sanitàries, culturals i urbanístiques, salaris, etc., i les actuacions que a escala veïnal es van dur a terme per a poder-les superar.

D’altra banda, aquests aspectes no es poden deslligar ni del règim polític dominant en cada període històric, ni tampoc de les especials característiques que el sistema econòmic anava imposant. En conjunt, doncs, la realitat viscuda pels habitants de Ca n’Anglada estava –està–, sotmesa a tot un conjunt de condicionants que al seu torn reflecteixen determinats interessos de classe. Aquesta ha estat la principal motivació del treball: la de constatar unes condicions materials i de vida fortament discriminadores i ben orientades al sotmetiment d’una població treballadora necessària per a l’obtenció de beneficis. Aquest sotmetiment vindrà acompanyat de forma constant per l’explotació i la repressió. Sotmetiment que comportarà humiliació. Explotació que comportarà misèria. Repressió que comportarà patiment. En definitiva, la negació dels més elementals drets de la persona.

En resum, aquest article és un epítom del nostre llibre *Ca n’Anglada: Lluita d’un barri. Història social de Ca n’Anglada: el moviment veïnal, 1950-1995*,¹ i hi hem analitzat –en un sentit ampli–, els homes i les dones que van fer possibles els esdeveniments històrics que nosaltres pretenim conèixer i interpretar. Així, la nostra història social emprèn el seu recorregut parlant-nos del nombre dels

homes, i de com les relacions socials de producció dominants determinen les relacions que s’estableixen entre ells i amb l’espai recurs –l’habitatge de la població–. I també de com aquestes transformen l’espai recurs en un espai urbà, i l’ésser humà sotmès a una dictadura, en un ésser humà quelcom més lliure. Les relacions socials de producció del període examinat –1950-95– són les pròpies d’una formació social capitalista, però amb dues formes de polítiques diferenciades: la dictadura franquista –1950-75– i l’Estat social i democràtic de dret –1976-95–.

Nosaltres considerem que el nucli dur que empeny els fets històrics, l’hem de cercar en les relacions socials de producció que s’estableixen entre els individus, per tal de crear els béns materials necessaris per a la vida. Això no vol dir pas que deixem de banda d’altres elements com ara els ideològics, culturals, jurídics i polítics, ni que els considerem “la comparsa” de la història; no, només diem que s’ha d’estudiar el quadre –el fet històric–, sense deixar de tenir present el fons general que el suporta. I pensem que la lluita de classes fa que homes i dones, al llarg del temps, prenguin consciència de la situació i iniciïn –o no– un seguit d’accions per millorar les seves condicions de vida i treball. L’acció de les minories, el recolzament de la majoria i l’acció unitària desenvolupada pel conjunt dels veïns al llarg d’aquests cinquanta anys d’existència del barri de Ca n’Anglada és un element fonamental per a comprendre la història del moviment veïnal, entre els anys 1950-95.

Població i urbanització

La població que arribà a Catalunya d’arreu de l’Estat espanyol, al llarg de la segona meitat del segle XX, s’instal·là als nous barris que –sense cap mena de serveis– nasqueren a totes les ciutats industrials de les comarques de Barcelona. Un d’aquests barris d’immigrants fets amb l’esforç dels seus veïns és Ca n’Anglada.

Ca n’Anglada 1958. Foto: Arxiu Municipal Administratiu de Terrassa.

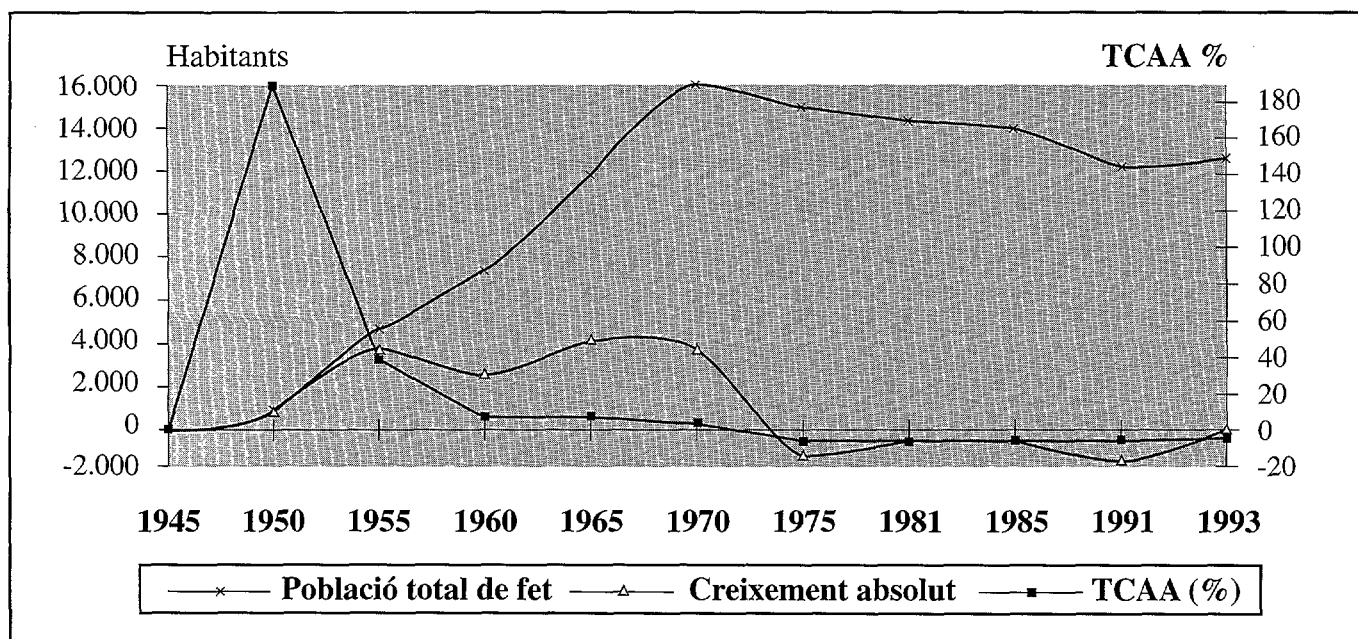
L'evolució quantitativa de la població presenta tres grans etapes: creixement (1945-1970), disminució (1970-1992) i estancament (1993-1995). El creixement fou el resultat d'un elevat saldo migratori –més immigrants que emigrants– i d'un elevat creixement natural –forta natalitat i baixa mortalitat–; el decreixement va ser producte de tot el contrari i l'estancament, d'un equilibri entre les diferents variables.

La vella Ègara i Ca n'Anglada són filles de la immigració; així, com més creix aquesta més ho fa tota la ciutat. Aquesta població ve a omplir el buit demogràfic produït per la Guerra Civil Espanyola, ja que la necessitat de mà d'obra de Catalunya no podia ser coberta pels mateixos catalans i només aquestes aportacions humanes d'altres terres van fer possible el desenvolupament industrial i econòmic del nostre país. Els immigrants del barri i de la ciutat durant el període dictatorial són bàsicament gent en edat de produir,² provinent de les zones agràries espanyoles i amb un elevat contingent d'andalusos. La immigració durant les dècades dels quaranta i cinquanta fou més individual, mentre que al llarg de la dels seixanta i setanta esdevé familiar.

En el període de decreixement –1970-92–, la població disminueix a causa de la forta crisi industrial que pateixen la ciutat i el país, la qual cosa fa que molts veïns del barri hagin de tornar als seus llocs d'origen o a d'altres indrets de Catalunya.

En resum, els habitants de Ca n'Anglada arribats al barri durant aquests cinquanta anys s'han anat adaptant a les noves circumstàncies, però desenvolupant unes formes de vida similars a les dels seus llocs d'origen. La força de la seva cultura es manifesta en l'important nombre de socis de les agrupacions culturals andaluses existents i en la presència de tot un seguit de costums que malgrat el pas del temps no s'han deixat en l'oblit. Les processons dels anys seixanta, les actuals misses *rocieras* i la presència habitual dels *cuadros flamencos* a les activitats de les penyes culturals i recreatives andaluses han fet que un important contingent de la població no perdi la seva identitat i no oblidí el seu origen. Si a l'any 1955 –l'any de constitució del nucli del barri: la zona de cases baixes–, de cada deu veïns, més de sis eren andalusos i més de vuit, immigrants, ens adonarem que les dades de manca de coneixement del

Gràfic 1. Evolució i creixement interquinquennal de la població de Ca n'Anglada (1950-1993).

Pel que fa al coneixement de la llengua catalana i de la realitat nacional per part dels immigrants, la primera onada migratòria té un millor coneixement d'aquesta realitat –ja que en començar a treballar es trobaven amb companys de feina, paletes o caps d'equips catalans–, la qual cosa a partir de la dècada dels seixanta no succeeix, ja que poden trobar-se que la majoria dels seus companys, incloent-hi el personal qualificat,³ són castellanoparlants i que les zones on van a viure són els nous barris perifèrics habitats bàsicament per immigrants. A Terrassa l'any 1965 la zona perifèrica té, segons l'ISPA, un 65,05 % d'immigrants. A Ca n'Anglada hom calcula que la xifra d'immigrants pot estar al voltant del 70 %.

català no poden ser interpretades de cap manera com a un rebuig vers el país. Ans al contrari, ja que si, l'any 1981, de cada deu veïns cinc deien no conèixer el català, avui aquesta xifra s'ha reduït a només un.

La immigració, avui, s'ha reduït al mínim i el seu lloc d'origen ha canviat, ja que només afecta bàsicament els extraeuropeus: marroquins, xinesos, etc. El pes de la immigració andalusa és, però, encara prou significatiu; encara avui dia tres de cada deu persones de Ca n'Anglada tenen aquest origen, mentre que a Terrassa només són dues. De tota manera, la majoria dels veïns del barri –el 51,65 %– són nascuts a Catalunya.

El creixement demogràfic de Terrassa i de Ca n'Anglada semblava recuperar-se, a l'inici de la dècada dels noranta, però les últimes dades disponibles mostren un augment exigü de la població de la ciutat i una pèrdua per part del barri: l'any 1995 el nombre d'habitants del barri és de 11.616, amb 798 habitants menys que l'any 1993.⁴ Un fet que hom jutja transcendent per al futur del barri és l'envelliment de la població; així, ens trobem amb un percentatge de vells i d'adults superior a la resta de la ciutat, i un grup de joves inferior. L'envelliment és degut, d'una banda, a la reducció de la natalitat, però també a la impossibilitat per part dels fills dels veïns de restar al barri una vegada volen independitzar-se, pel problema de l'aluminosi, per les escasses possibilitats de construcció de nous habitatges (mínimes, segons la legislació vigent – PGO, 1983–) i pel desig de molts veïns de no canviar el seu espai urbà. Aquest envelliment de la població ha fet que la taxa de mortalitat sigui superior a la mitjana de Terrassa i la de natalitat, inferior, amb la qual cosa el creixement es veu limitat, tant pel que fa al fet migratori com al creixement natural.

Ca n'Anglada avui

Els veïns de Ca n'Anglada patiren per la desindustrialització de la ciutat, i sobretot les dones del sector tèxtil –vegeu els percentatges d'ocupació distribuïts per sectors econòmics–. Les xifres de Terrassa i de Ca n'Anglada s'inverteixen: així, tenim al barri una població més terciaritzada que a la ciutat, ja que la població estava bàsicament ocupada a la indústria.

Un altre efecte de la crisi econòmica que patim des de l'inici de 1991 és una elevada taxa d'atur: de cada cent persones que volen i poden treballar, una mica més de vint no troben feina; en el cas de les dones, de cada deu, més de tres estan aturades. Aquestes xifres són més elevades que les de la ciutat, però no són, ni molt menys, les pitjors de Terrassa; lamentablement, hi ha barris amb xifres d'atur més grans: Can Tussell, 33,1 %; Vilardell, 29,7 %; Montserrat, 29,3 %; i Sant Llorenç, 27,4 %. Lògicament, també hi ha barris que pateixen menys els efectes de la crisi. Així, si fem un recorregut imaginari des de Ca n'Anglada fins al centre de la ciutat, podem observar com les taxes d'atur es van reduint: en passar per la plaça de Catalunya, l'atur és del 17,6 %; en arribar a Vallparadís, d'un 14 %, i per últim, al centre observem la taxa més baixa de la nostra ciutat, que és d'un 12,8 %. De cada deu desocupats del barri, més de sis ho són de la indústria, igual que al conjunt de la ciutat. La crisi postindustrial de Terrassa és un fet inqüestionable. Els barris amb un percentatge inferior d'immigrants presenten taxes més reduïdes d'atur, que augmenten en allunyar-nos del centre i es disposen de forma concèntrica al voltant del centre històric i físic de Terrassa.

Els barris més antics són, doncs, els que tenen xifres d'atur més reduïdes, ja que la població d'aquests està més integrada en el medi social i ha tingut més possibilitats de promoció. En resum, analitzant la resta de xifres –percentatge d'empresaris, tipologia dels contractes, nivells professionals, nivells d'estudis, coneixement del català, etc.–, constatem que hi ha una realitat local que divideix

la ciutat en centre i perifèria, i que com més perifèric i recent és un barri, més negatius són els indicadors socioeconòmics i culturals. Dintre d'aquest esquema Ca n'Anglada ocuparia una posició central, entre els primers barris de la perifèria i els últims barris del centre.

Taula I. Diversos indicadors demogràfics actuals de Terrassa i de Ca n'Anglada (1991-1994)

Fenòmens demogràfics	Terrassa	Ca n'Anglada
Població total de fet, en xifres absolutes (01-01-1994)	159.500	12.414
Taxa percentual de creixement anual acumulatiu (1991-1993)	0,61	0,10
Taxes percentuals brutes (1993):		
de natalitat	9,59	8,86
de mortalitat	7,47	7,81
de creixement natural	2,12	1,05
Esperança de vida en néixer (1993):	H 75,56 D 82,36 C 79,04	
Grups d'edat; percentatge (01-01-1994):		
0-14	16,54	13,14
15-64	68,90	70,72
> 64	14,56	16,14
Índex relatiu d'activitat; percentatge (1991)	54,70	52,47
Taxa percentual d'atur (1991)	20,84	22,98
Població ocupada, per sectors econòmics: (percentatge, 1991)		
primari	0,40	2,08
secundari	53,70	45,13
terciari	45,90	52,79
Coneixement del català: (percentatge, 1991)		
l'entén	91,86	86,93
el sap parlar	60,83	47,00
el sap llegir	61,94	50,16
el sap escriure	35,16	26,12
no l'entén	8,14	13,07
Lloc de naixement: (percentatge, 1993).		
Terrassa	52,68	45,94
resta de Catalunya	11,29	5,71
Andalusia	23,70	35,22
Analfabetisme (percentatge, 1993):		
homes	6,56	7,18
dones	9,26	12,31
total	7,91	9,75

Font: Elaboració pròpia a partir del nostre llibre.

El procés d'urbanització

Les dues formes principals de creixement urbà de Ca n'Anglada són les típiques del període de creixement urbà de la dictadura franquista: la urbanització marginal i els polígons d'habitatges.⁵

Ca n'Anglada, però, malgrat les circumstàncies d'aquests anys –1950-1975– és un: "... nou barri, [que] sorgeix a partir d'un procés de formació força unitari que li confereix unes característiques d'homogeneïtat molt notables, i que quasi des del seu inici compta amb un espai públic de gran dimensió que articula el conjunt –plaça de Pius XII–, [barri que] esdevé una aportació molt interessant a la formació de la ciutat."⁶

La seva trama urbana segueix la parcel·lació de les illes del Pla Vinyals de 1919, però una part d'aquestes queden trencades per la meitat –en concret les que hi ha entre el carrer de Santa Marta, al sud, i el de Sant Tomàs, al nord–, mitjançant un vial de menor dimensió. Però, per què es produeix la divisió de les illes? L'especulació i l'enriquiment d'uns pocs n'és l'única explicació. Ja que el fet de no respectar la forma de les illes originàries donava la possibilitat d'augmentar la superfície edificable i, en conseqüència, construir més del doble d'habitatges –i oblidar la idea d'edificar unes illes amb cases al voltant d'un pati interior

i central, com eren inicialment a l'eixample de Barcelona i a d'altres localitats.

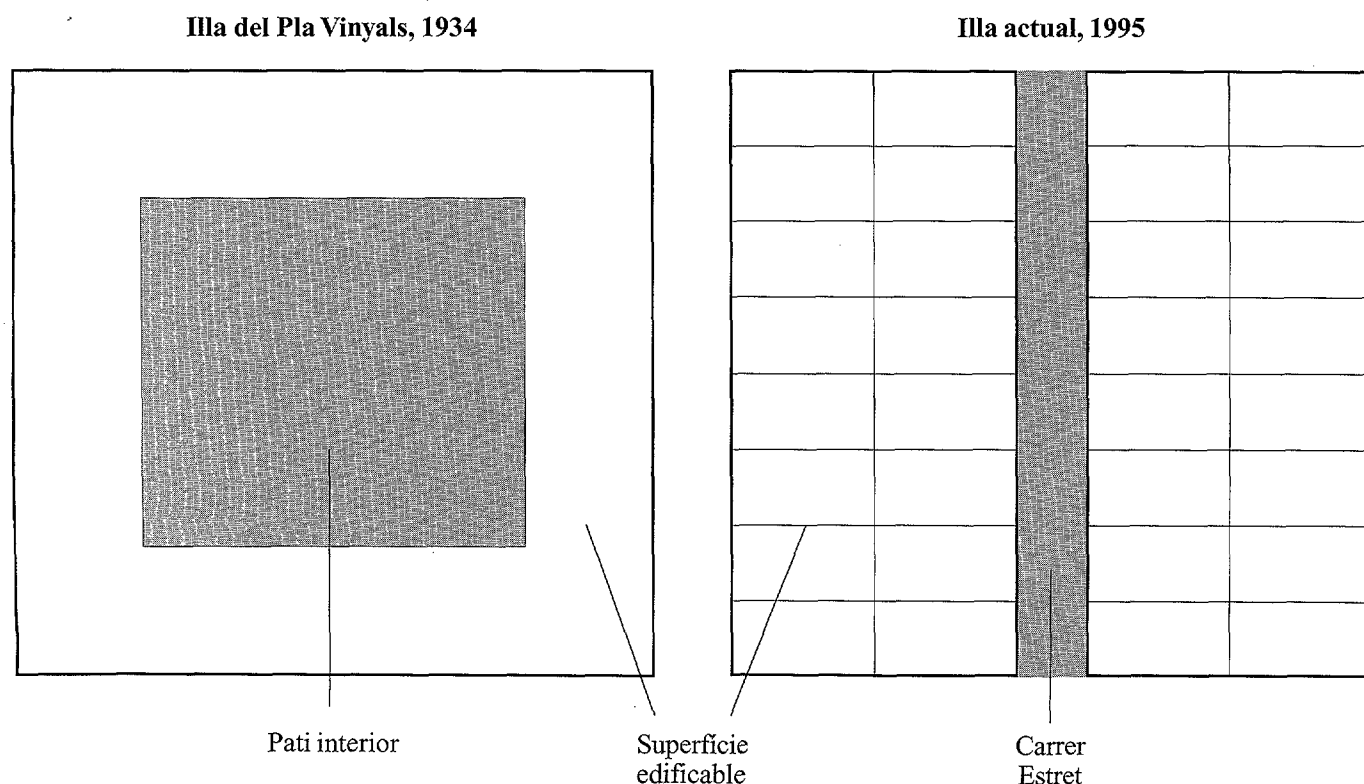
Que es respectessin les illes originàries, en un temps de fortes especulacions urbanístiques i amb un poder dictatorial, era impensable, i més si tenim present que la qualificació o requalificació del sòl i la legalitat urbanística, durant aquests anys, eren temes secundaris. El que es volia era solucionar el problema d'habitatge dels immigrants i, al damunt, fer-hi diners; que les cases construïdes fossin o no de qualitat era un plantejament absurd i sense cap interès per als prohoms del moment.

Al gràfic 2 podem observar que l'espai edificable augmenta i el nombre d'habitatges també. Els propietaris dels terrenys, per vendre els quatre grans solars en què queda dividida l'illa una vegada feta la divisió, fan petites parcel·les que donen al carrer gran ja existent o al petit creat de bell nou. En aquestes parcel·les, cada veí hi construeix la seva casa al seu ritme i sense cap mena de planificació dels serveis comuns; i, evidentment, sense que s'hagués realitzat la urbanització bàsica del carrer.

Mentrestant, a Terrassa s'iniciaven, el 1952, les primeres obres de construcció d'habitatges de promoció pública – de baixa qualitat –, per part de l'*Organización Sindical del Hogar y de Arquitectura* (OSH), amb la construcció dels barris d'Egara i de Montserrat, el 1955; a Ca n'Anglada comença una fase d'autoconstrucció d'habitatges. La majoria de les construccions del barri, en aquests anys i també en l'actualitat, són de planta baixa⁷ i fetes amb materials de baixa qualitat –la precarietat i la poca consistència eren evidents–, per la manca de recursos econòmics i de possibilitat de finançament dels veïns.⁸ Les formes constructives adopten els models dels llocs d'origen dels seus futurs habitants, majoritàriament andalusos – l'any 1955, el 65,61 %, un total de 3.118 persones –, amb els seus enreixats i la seva capa de calç, d'altra banda també similars a les de la nostra àrea mediterrània. El nucli central del barri, aquests anys, s'estenia entre el carrer de Sant Tomàs i el de la Mare de Déu del Carme.

L'electricitat i l'aigua corrent no van arribar al barri fins els anys cinquanta –el 1958– i l'enllumenat públic vers els setanta. Durant bona part dels anys cinquanta i seixanta,

Gràfic 2. Augment de l'edificabilitat de l'illa del Pla Vinyals

Les cases que apareixeran després d'aquest procés eren de petites dimensions, amb una façana que donava al carrer principal o al vial de menor dimensió, i amb un pati al fons de la construcció que era el punt de connexió entre les dues fileres de cases construïdes. El plànol parcel·lari del barri i les fotografies aèries ens mostren que la superfície edificable de cada casa oscil·la entre els 84 m² i els 160 m² –l'amplada fluctua entre els 6-8 m i la llargada entre els 14-20 m–.

tampoc no va ser possible de millorar les condicions higièniques del barri; així, la inexistència de clavegueram farà que les aigües fecals circulin pel màg dels carrers mitjançant uns conductes o rierols a cel obert, i més endavant mitjançant sèquies. La urbanització bàsica dels carrers no es realitzarà fins a la dècada dels vuitanta. La planificació de la xarxa de clavegueres es fa per iniciativa dels veïns mateix, mitjançant comissions de carrer.

Un altra fita important en la vida social de Ca n'Anglada és la canalització de la riera de les Arenes, que s'inicia l'any 1963 i que va significar una protecció dels habitatges de la zona nord-est, a més de l'aparició d'un espai urbanitzable: l'avinguda del Vallès, la qual es convertirà, amb el pas del temps, en un dels eixos viaris més importants de Terrassa. De tota manera, com diuen A. Serra i P. Montaña –1992–: “(...) la planificació que en aquells moments es realitza respecte als marges de la riera i la que s'anirà desplegant en anys posteriors no té en compte les possibilitats d'aquesta canalització respecte a la creació d'una àmplia avinguda urbana, i, per tant, no incorpora cap esquema de formulació d'uns fronts edificats pensats en funció d'aquesta nova configuració”.⁹ La canalització no va ser l'adequada, per la manca de fondària dels contraforts o defenses, per la qual cosa moltes d'aquestes estructures van caure durant la riuada del 20 de setembre de 1971.

El 64 % dels habitatges que hi havia a Terrassa l'any 1970 es construïren entre els anys 1951 i 1970, tot coincidint amb el període d'arribada de la immigració –entre el 1951 i el 1970 arribaren a Terrassa 50.102 habitants¹⁰–.

Ca n'Anglada inicia entre els anys 1962 i 1965 el que hem anomenat la dualitat nord-sud. El barri quedà dividit en dues realitats constructives diferents i separades pel carrer de Sant Tomàs. D'una banda, al nord del carrer hi ha una zona de creixement en alçada –zona de pisos–, i al sud una de cases baixes. La població més vella del barri es localitza, lògicament, a la zona de cases baixes i la més jove al nord. L'any 1975 ens trobem amb un barri clarament dual: més de la meitat de la població del barri viu a la zona nord, i aquesta només representa un terç de la superfície del barri, 18 hectàrees d'un total de 55 hectàrees. La densitat de població és dues vegades i mitja més gran a la zona nord que a la zona sud.¹¹

L'evolució urbanística de la zona nord entre el 1962 i el 1970 va ser la següent:

Any	Nom de l'empresa i fase de construcció ¹²	Pis de 3 habitacions	Pis de 4 habitacions	Total d'habitatges	Mitjana en m ²
1962	VITASA I	160	80	240	49,3
1963	VITASA II	378	272	650	58,1
1963	Urbanizaciones del Nordeste, SA I	40	0	40	65,8
1964	Urbanizaciones del Nordeste, SA II	18	12	30	73,5
1964	Urbanizaciones del Nordeste, SA III	70	0	70	65,8
1967	Cooperativa San Cristòbal	38	0	38	61,5
1968	Urbanizaciones del Nordeste, SA IV	160	0	160	65,8
Habitatges construïts (1962-1970)		864	364	1.228	62,8

La majoria d'habitatges d'aquestes fases, exceptuant els de la Cooperativa de Sant Cristòfol, tenen aluminosi en diferent grau. La qualitat d'aquests habitatges, amb tot, era superior a la dels pisos construïts per l'*Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura*. Els pisos fets a Ca n'Anglada eren d'iniciativa privada i d'un nivell de qualitat més elevat –per tal que es poguessin vendre– que els de l'OHS. El disseny i la qualitat dels habitatges de l'OHS era notòriament insuficient, ja que els materials són de baixa qualitat i les solucions arquitectòniques són força dolentes, i sobretot perquè tenen una manca total d'infraestructures i serveis. L'objectiu perseguit per l'OHS era produir

Ca n'Anglada 1964. Foto: Arxiu Tobella.

habitatges a un baix preu –però no va ser veritat, com demostra Jordi Borja i recull Blai Felip¹³–, ja que els veïns, un cop pagats els préstecs a 20 o a 50 anys, en molts casos han acabat pagant cinc vegades el valor inicial de l'habitatge. La situació als pisos de VITASA i d'Urbanizaciones del Nordeste, SA, no va ser gaire diferent pel que fa als pagaments, però la qualitat, en general, era millor.

Pel que fa a les dimensions, els pisos de Ca n'Anglada eren una mica més grans que els primers pisos de promoció pública fets per a immigrants als anys cinquanta –els dels barris de Montserrat, al 1955, i de Sant Llorenç del Munt, el 1957–. Les dimensions dels pisos de Sant Llorenç oscil·len entre 40 i 52 m² els de la primera fase i 61 i 75 m² els pisos de l'última fase, mentre que els de Ca n'Anglada tenen entre 49,3 i 58,1 m² els de la primera fase (1962-1963) – i entre 61,5 i 73,5 m² els de la segona fase (1964-1968).

El disseny d'aquests és acceptable, mentre que els materials emprats per a la seva construcció s'han deteriorat greument amb el pas del temps, com ha passat amb les bigues de ciment aluminós, la qual cosa ha significat per als veïns un greu problema i la necessitat d'una urgent rehabilitació. Aquesta resta pendent encara avui dia, per la manca de recursos econòmics de molts veïns i per la diferència d'afectació d'uns pisos a d'altres, amb la qual cosa sembla que alguns veïns no tenen pressa per iniciar les reparacions.

El procés de conscienciació: moviment veïnal i lluita per la dignitat

La lluita dels habitants del barri de Ca n'Anglada tingué un triple component o, si es prefereix, tres components que incidiran en la mateixa lluita. La lluita contra la humiliació, contra la misèria i contra la repressió serà també una lluita a favor de la dignitat, de la justícia social i de la llibertat. L'objectiu era, doncs, aconseguir una vida digna, justa i

lliure dins una societat en què aquests elements quedessin plenament assolits i garantits. Certament, tal com es desprèn del conjunt del treball, la resposta donada pels habitants del barri a les imposicions del franquisme –en el seu sentit més ampli–, no fou ni ràpida, ni tingué sempre la mateixa contundència; tampoc no tingué sempre al capdavant els mateixos dirigents, ni els mateixos objectius a curt i mig termini, ni el mateix suport per part de persones i organitzacions.

Ha calgut tenir en compte, en primer lloc, d'on provenien els habitants del barri, les causes de la marxa del seu lloc d'origen i les motivacions per les quals triaren Catalunya, i més concretament Terrassa, per reemprendre allò que per a molts, la majoria, fou veritablement una nova vida. Ha calgut veure, també, com resolgueren les primeres necessitats bàsiques a les quals s'havia de donar satisfacció, especialment en matèria d'habitatge. En aquest aspecte, va resultar d'especial importància el tipus d'estructura familiar i els llaços afectius i econòmics que s'hi desenvolupaven. D'aquests aspectes es derivaven el nombre de jornals i, per tant, d'ingressos; la capacitat de treball i, per tant, l'espai de temps que es podia dedicar a l'autoconstrucció de l'habitatge; la qualitat d'aquest, que depenia de la dels materials emprats; la seva solidesa, l'espai disponible i, en darrer terme, les condicions generals d'habitabilitat.

El lloc de procedència i les activitats que s'hi desenvolupaven, així com les causes de la marxa, resultaren tenir una importància de primer ordre. Zones mineres amb una antiga tradició de lluita aportaren molts dels dirigents veïnals de Ca n'Anglada. Persones amb una experiència organitzativa i de lluita antifranquista, que, en molts casos, també tenien com a antecedents les lluites socials durant la II República i la Guerra Civil Espanyola, participaren en els primers brots de contestació social i política al barri.

Parlant sempre en termes generals, al costat del jornalier sense terres amb poca o nul·la experiència reivindicativa, apareix també la del miner experimentat en aquest àmbit. Juntament amb l'immigrant per motius econòmics apareix també el represaliat polític; el comerciant que ja disposa d'un petit capital i el marginat social; la persona gran i la jove; l'home i la dona; el franquista, simpatitzant del règim, i l'enemic d'aquest; el feixista i el conservador; el comunista, el socialista, el senzillament progressista i el que, sense cap tipus d'etiqueta, porta un gran cartell: cercar un lloc al sol per a ell i per a la seva família.

Ca n'Anglada es converteix, doncs, en un barri que, tot i presentant alguns trets generals característics, mantindrà –manté– unes importants dosis d'heterogeneïtat. S'hi desenvoluparà una forta consciència de barri, però des de sensibilitats diferenciades. S'hi lluitarà per la millora global del veïnat i en contra de la dictadura, però amb mètodes, objectius i ideologies diferents i, fins i tot, sovint enfrontades.

També dins el barri mateix s'establiran diferenciacions geogràfiques: un centre i un sud d'autoconstrucció horitzontal, i un nord verticalitzat, amb la presència massiva de pisos. Com a denominadors comuns: l'especulació del sòl i la manca d'infraestructures.

Tot aquest conjunt de matisos, diferenciacions, sensibilitats diferents, etc. quedarà en un principi eixugat per unes necessitats comunes que, fins i tot, suposaran uns

comportaments molt similars, des del punt de vista polític, durant els primers anys viscuts en democràcia. Però, a mesura que es van oblidant la dictadura i la lluita comuna –molts habitants del barri, per la seva edat, no les visqueren–, s'hi han anat introduint uns elements diferenciadors que tindran una àmplia traducció econòmica, social i política.

“Ca n'Anglada la Roja”, “la plaça Roja”, “la plaza del cura”, etc., són sobrenoms amb els quals eren coneguts el barri i alguns indrets concrets. No han estat pas fruit de la casualitat ni d'una exageració extrema, atenent el context en el qual van aparèixer. Ara bé, si comparem els fets ocorreguts al barri amb l'actitud general de la ciutat de Terrassa i fins i tot amb d'altres barris de similars o idèntiques característiques i problemàtiques, sobretot en determinats anys, Ca n'Anglada fou pionera en molts aspectes: en mancances de tot tipus, però també en la iniciativa per denunciar-les; en marginació, però també en la recerca i l'exigència de solucions. Però, per damunt de tot, creiem que fou pionera en un aspecte d'una importància cabdal: la unitat d'idees, d'esforços, de mètodes de lluita, per aconseguir la llibertat. Aquesta fou l'experiència més enriquidora de les que van sorgir dels anys viscuts sota la dictadura franquista. El barri, la societat en general, veié com la resolució de les seves necessitats no trobava els canals escaients per a la lliure expressió. La dictadura actuà veritablement com una mordassa que intentà frenar, amagar i anul·lar qualsevol tipus de reivindicació popular.

Calia, doncs, organitzar-se i estructurar-se al marge de la legalitat vigent imposada, aspectes que no seran possibles fins a una etapa prèvia de conscienciació, primer com a habitants del barri i després com a treballadors.

Aquest doble procés de presa de consciència serà assumit de forma lenta però continuada i configurarà, paral·lelament, tot un moviment reivindicatiu i sensibilitzador entorn dels problemes del barri i de les seves solucions. Aviat, però, quedarà clar que moltes de les solucions exigides passaven prèviament per aconseguir de crear organismes polítics a escala local, representatius i democràticament establerts; calia que responguessin a la lliure voluntat de la població i que assumissin les seves demandes: la lluita veïnal i el moviment reivindicatiu que endegà anirà prenent un caire progressivament unitari, democràtic i de lluita per aconseguir les plenes llibertats democràtiques.

El procés de conscienciació de Ca n'Anglada com a barri es produí d'una manera prou ràpida, igual que el seu creixement demogràfic –el 6'52 % de la població total terrassenca el 1955 i el 10'12 % el 1960–, ja que el seu naixement com a tal va tenir lloc el 1950, amb l'aparició de les primeres cases d'autoconstrucció de planta baixa, i la parròquia de Sant Cristòfol data del 1955. La parròquia va ser el primer referent del barri; actuà com a element aglutinador i es convertí ràpidament en el punt d'encontre de la majoria de les activitats col·lectives que es començaven a organitzar. D'aquesta manera, es pot dir que l'Església fou la primera institució que hi desenvolupà les seves activitats, tot centralitzant les primeres prestacions de tipus social i assistencial, aspectes que s'accentuaren l'any 1962 com a conseqüència de les riudes. Serà també l'Església la que aportarà el primer equipament escolar en forma d'un parvulari, el de Sant Cosme, l'any 1960.

La presència de l'Església, les iniciatives que aquesta prendrà en diferents camps, la simple existència d'una parròquia, d'uns edificis i l'acció de la seva gent, tant clergues com cristians de base o simplement fidels, tot plegat dinamitzà i féu entrar Ca n'Anglada dins la història, encara que fos pel ressò que tingueren molt aviat les processons de Setmana Santa.

L'any 1962, tal com s'ha esmentat anteriorment, tingueren lloc les greus riudes que, de forma tan directa, afectaren una part del barri, així com els barris veïns. Fou l'Església, novament, la institució que canalitzarà l'ajut exterior i en coordinarà la distribució al barri. La desgràcia i l'adversitat tingueren com a torna un augment del sentiment solidari entre els habitants del barri.

D'altra banda, serà a partir d'aquest any en què naixerà –i es consolidarà amb el temps– un fort sentiment social i de classe, unit a una percepció cada volta més clara de les causes que permetien i reproduïen la marginalitat del barri i dels seus habitants.

A aquest fet hi contribuiran diversos factors. En primer lloc, el barri augmentarà sobtadament el nombre d'habitants amb l'inici de la construcció, a partir del 1963, dels grups d'habitatges de l'empresa VITASA a la zona nord. En pocs anys, Ca n'Anglada no solament absorbí una gran part de l'allau migratori que s'adreçava a Terrassa, sinó que, a més a més, augmentarà fins a l'11'35 %, el 1970, el percentatge sobre el total de residents al conjunt de la ciutat.

Aquesta saturació progressiva de la població agreujarà encara més la manca d'infraestructures de tot tipus. Aquest fet, conjuntament amb la crisi que patia la indústria tèxtil terrassenca, hegemònica a la ciutat, van comportar que precisament els barris on es concentraven les classes socials més desvalgudes i humils fossin els que varen patir de forma sobredimensionada les conseqüències globals de la crisi. Una bona part dels anys seixanta estigueren marcats per la inflació dels preus dels productes alimentaris, que coincidí amb l'esmentada crisi del tèxtil, iniciada el 1959 i que tingué el seu punt àlgid entre el 1963 i el 1964; la crisi no va començar-se a superar fins el 1965, amb l'aplicació, des del setembre del 1963, de l'anomenat "Plan de Reestructuración de la Industria Lanera". S'ha de dir que a partir del 1968, però, la indústria tèxtil tornarà a entrar en una altra crisi.

D'altra banda, al barri convergiren l'esmentada saturació, la manca d'infraestructures i la crisi econòmica amb l'aparició d'un nou sindicat de classe especialment combatiu durant aquests anys, com ara les Comissions Obreres, i amb l'esclat d'un fort conflicte dins la mateixa parròquia de Sant Cristòfol a partir de 1965, amb l'arribada d'Agustí Daura i el seu enfrontament amb el titular mossèn Ros.

L'arribada de Daura significà un reviscolament dels sectors cristians de base, que s'implicaren cada volta més en la problemàtica general del barri, i més concretament en els problemes econòmics i socials que patien els seus habitants. Un fruit d'aquesta implicació fou la denominada *Nota doctrinal sobre la situació de crisis y paro de Sabadell y Tarrasa, presentada por sacerdotes de parroquias más directamente afectadas por ella*.¹⁴ Agustí Daura posà en contacte els sectors catòlics més progressistes amb l'estructura organitzativa del PSUC al barri. Tot plegat

suposà un doble enfrontament. Si bé per una banda, i fins a un cert punt, es podria parlar d'un conflicte entre dues personalitats xocants, aquest aspecte quedarà ràpidament superat i emmascarat per les connotacions doctrinals i polítiques que anaren apareixent, i va esdevenir finalment una lluita entre dues concepcions d'entendre el paper de l'Església dins la societat i, per tant, també de les seves relacions amb les classes treballadores i amb la dictadura franquista, que les oprimia i marginava.

La jerarquia catòlica, en un intent de solucionar el problema mitjançant una solució de compromís –decretant el trasllat de Daura i nomenant mossèn Llauredor, que havia estat capellà castrense, com a nou titular de la parròquia–, agreujà encara més el conflicte, que arribarà a dividir realment amplis sectors de la població del barri. D'altra banda, les lluites obreres dutes a terme a l'empresa AEG durant els anys setanta, les assemblees multitudinàries que se celebraren dins la parròquia i els conseqüents enfrontaments amb les forces d'ordre públic anaren tensant la situació. Ca n'Anglada es convertí en un autèntic polvorí social.

El Centre Social de Ca n'Anglada, sorgit sota la cobertura estatutària de Càrites Diocesana l'any 1965, aplegà ja de bon principi els sectors més progressistes de la feligresia i també de la seva Junta Parroquial. Sota l'esmentada cobertura, i a partir de grups de base cristians, es configurà un nucli de persones que amb el temps evolucionaren vers el marxisme i/o bé vers postures nacionalistes. El paper de Daura fou clau a posar en contacte aquests sectors amb militants del PSUC. El Centre Social es convertí en l'aglutinador de pràcticament totes les posicions i actituds reivindicatives del barri. S'hi anaren aplegant –i sovint des del principi–, d'una banda, persones que, procedents dels grups d'habitatges construïts o encara en construcció per part de VITASA, ja havien mantingut o mantenien determinades lluites amb l'empresa per tal d'obligar-la a complir els seus mateixos compromisos: formes de pagament, política hipotecària, reparació de desperfectes, construcció d'equipaments, etc.; i, de l'altra, persones procedents dels sectors d'autoconstrucció del barri, que plantejaven a grans trets els mateixos problemes, tot i que incidien més, en aquest cas, en l'asfaltatge i l'enllumenament dels carrers i, posteriorment, en el rebuig envers les contribucions especials com a conseqüència de diverses obres, especialment les relacionades amb l'avinguda de Barcelona. Els interessos conjunts varen desembocar, de forma unitària, en la lluita reivindicativa per a la construcció d'escoles al barri, considerada com l'eix de les principals actuacions del moviment veïnal, la que mobilitzà un nombre més gran d'habitants del barri i la que, en definitiva, marcaria en certa manera un sostre en la magnitud de les protestes que es donaren a Ca n'Anglada, tant per la llarga durada del conflicte i el seu caire sostingut com pel grau de solidaritat assolit entre el conjunt del veïnat. La lluita per la completa dotació de places escolars al barri, iniciada el 1965, no es veurà finalitzada fins la posada en marxa de les escoles públiques Antoni Ubach i Soler (curs 1974-75) i Agustí Bartra (curs 1982-83).

L'esmentat Centre Social s'anirà convertint progressivament en Junta de Veïns, sobretot a partir del 1970, any

en el qual ja tot els escrits aniran signats amb aquesta darrera designació.

La importància de la Junta quedarà totalment palesa durant els darrers anys del franquisme, els de la transició democràtica i l'inici de l'etapa democràtica, fins a les primeres eleccions municipals de 1979. Fou realment un autèntic poder dins el barri, i fins i tot dins del conjunt de la ciutat mateix. Les accions a Ca n'Anglada tenien prou ressò per atraure l'atenció, no solament de les autoritats del règim, sinó que sovint servien de model i de punt de referència per a d'altres barris, d'altres associacions i d'altres lluites.

La Junta de Veïns intentà la seva legalització ja el 1975, pocs mesos abans de la mort del dictador, i no va aconseguir-la fins el 14 de novembre de 1977, després de les primeres eleccions generals. Un cop legalitzada, la Junta es veié reforçada en el seu paper de catalitzadora de les aspiracions dels habitants del barri. Es pot afirmar que, si bé durant la dictadura exercí un fort desgast sobre el règim, tot fent-lo entrar en contradicció, durant la transició i fins a les primeres eleccions municipals lliures es convertí en un objectiu a controlar i dominar per les diferents forces polítiques que aspiraven al control del poder local. Així, va rebre un fort impuls per part de nous dirigents, amb objectius renovats que, sense oblidar els ja existents, n'incorporaren d'altres de més contingut polític, sense que aquest aspecte constituís un factor de trencament respecte d'actuacions anteriors: el moviment veïnal del barri ja havia assumit anteriorment i de forma clara les aspiracions populars, com ara la lluita per l'amnistia, l'Estatut d'Autonomia, la llibertat o la defensa de la cultura catalana.

L'etapa democràtica, sobretot a partir de la constitució del primer Ajuntament lliurement elegit, el 1979, significà l'esclat d'importants conflictes interns dins del moviment veïnal en general, i també en el de Ca n'Anglada. L'arribada dels socialistes a l'Ajuntament i la divisió dins del PSUC –l'organització majoritària dins el moviment veïnal del barri–, que suposà l'aparició del PCC –el qual esdevindrà hegemònic dins de l'Associació–, motivaren una confrontació amb les noves autoritats municipals i la pèrdua de protagonisme enfront de la nova legalitat. Des d'aquesta es tendí a marginar i a ignorar el moviment veïnal en el seu conjunt, amb l'autoatorgament de l'única representació democràtica dels ciutadans. Aquesta situació es perllongà fins als anys 1985-86, amb diverses mobilitzacions populars com, per exemple, el projectat referèndum sobre l'ingrés a l'OTAN, que possibilitaren una revifalla del moviment associatiu i de barri. Aquest tornava a convertir-se en un element interessant de controlar i de dirigir. Ara, la situació aniria en el sentit de convertir l'esmentat moviment en un factor que pogués utilitzar-se políticament des del poder municipal, per tal d'apropar plantejaments i projectes als ciutadans. Això ha comportat, en els darrers anys, una certa lluita entre les principals forces polítiques per tal de revitalitzar en un sentit determinat o en un altre l'herència, la tradició i la credibilitat del conjunt del moviment, assolides durant els anys de la dictadura i de la transició.

Tots aquests aspectes no deixen de reflectir els canvis –des del punt de vista electoral– que s'han observat dins el barri: un progressiu enfonsament del PSUC, pri-

mer, i del PCC, posteriorment, paral·lel a l'ascens del Partit dels Socialistes i a una lenta aparició de la coalició electoral Convergència i Unió.

En conclusió, la història del barri de Ca n'Anglada seria, a grans trets, la història comuna amb tants i tants d'altres barris sorgits de la immigració i del procés industrialitzador de Catalunya. El d'una població que es veurà doblement marginada pel seu caràcter d'immigrant i de treballadora, aspectes que es reflectiren en una pràcticament total marginació per part de les autoritats locals franquistes, per a atendre les seves necessitats bàsiques com a persones i com a treballadors. El moviment veïnal sorgí precisament a fi de donar solucions a les mancances de tot tipus que es produïren i, progressivament, arribar a canalitzar un moviment molt més ampli: la contestació a la dictadura i la lluita per la dignitat. El moviment veïnal, doncs, sorgeix com un element que aglutina les reaccions defensives, primer, i clarament ofensives, després, enfront un sistema que no permet pràcticament cap tipus de participació ciutadana fora dels seus estrets límits ideològics. Així, el moviment veïnal ha contribuït enormement, amb la seva continuada acció, al desgast i al descrèdit de la dictadura i de les seves institucions, tot denunciant-ne els defectes, les mancances i el partidisme envers els privilegiats, i posant en evidència, també, el seu caràcter repressiu i totalitari.

És per aquest fet que el moviment veïnal anirà adquirint força progressivament, fins al punt de convertir-se en un element de referència obligada en la lluita antifranquista, i posteriorment, durant la transició democràtica, en un referent també aglutinador que ajudà a forçar l'establiment al país d'un règim de democràcia formal, en posar-se al capdavant en l'oposició als darrers ajuntaments franquistes.

Ara bé, amb l'arribada de la democràcia formal, un cop legalitzades totes les organitzacions polítiques i sindicals, i, més encara, amb l'arribada dels primers ajuntaments democràtics, l'associacionisme veïnal es convertí en un competidor, quan no en enemic, del moviment polític organitzat. Per aquest motiu, aquest tendia a buidar-lo de contingut i a limitar-ne el camp d'acció, mitjançant el sistema d'oposar la seva representativitat entre els veïns a la representativitat democràtica aconseguida amb les urnes.

D'aquest enfrontament en sortirà, en general, i a Ca n'Anglada en particular, un moviment veïnal afeblit, qüestionat i fins i tot menyspreat pel poder, amb un buit en els seus organismes de direcció, espai que serà ràpidament ocupat per sectors socials d'esquerra més radicalitzats però minoritaris.

Es pot afirmar que el moviment veïnal assolí un alt grau de protagonisme en tant en quant era, si no l'únic, sí dels pocs referents que permetia una lluita més o menys encoberta contra el franquisme, a partir de la resolució dels greus problemes de tot tipus que aquest creà, amb la imposició del seu model capitalista de desenvolupament econòmic. La marginació d'una classe obrera immigrada, oblidada i menyspreada pel poder i les seves institucions, va ser la font d'on s'alimentà aquest moviment.

Ara bé, no fou solament aquest aspecte el que en possibilità el naixement, la consolidació i l'expansió. El moviment veïnal reunia tot un seguit de característiques

sense les quals no hauria pogut néixer ni tampoc aguantar la repressió ni sobreviure fins als nostres dies.

Pel seu caire unitari, permeté la integració de persones procedents de diferents camps ideològics, amb una diversitat de plantejaments i de models de lluita. Pel seu mateix caire unitari, desenvolupà un alt nivell de funcionament democràtic, tant en les seves comissions gestores com pel moviment assembleístic que generà. D'altra banda, adquirí ràpidament un fort contingut globalitzador, en saber donar als problemes més particulars del barri una amplitud que superava aquest àmbit més local i particular, dins d'un marc que qüestionava el mateix funcionament de la societat, tot aportant alternatives noves i avançades de funcionament cívic i social. Finalment, la naturalesa mateixa de les seves reivindicacions estimulà la solidaritat veïnal davant uns objectius comuns, obrí nous espais de convivència i promogué un esperit crític i democràtic en sectors amplis de la població.

Una volta normalitzat el país democràticament, i amb uns ajuntaments triats per voluntat popular, es produirà una situació de desencís envers les noves autoritats que, en el cas de Terrassa, procedien de sectors de l'esquerra més moderada. Però a aquesta situació també col·laboren organitzacions polítiques i sindicals que en la clandestinitat havien estat un punt de referència obligat per a qualsevol iniciativa popular als barris, i que havien viscut un fort procés de canvi d'actitud.

En definitiva, les associacions de veïns xocaran amb una administració que se les escoltarà, en una situació de plenitud democràtica, però que seguirà una línia d'actuació possibilista prèviament preconcebuda i amb fortes dosis d'electoralisme, i a la qual molestarà especialment la persistència reivindicativa i mobilitzadora del moviment veïnal, aspectes que seran vistos com a una interferència antidemocràtica en l'acció d'un govern democràticament constituït, i també com a un qüestionament de la seva legitimitat.

La lentitud en la solució de determinats problemes, quan es creia que aquests s'haurien de solucionar més de pressa, però, sobretot, d'una manera diferent, la desbandada generalitzada de molts dirigents veïnals envers càrrecs públics, privant així el moviment de molts dels seus dirigents més valuosos, la marginació de l'associacionisme veïnal durant uns anys, etc., portaran al desencís de molts sectors que fins aleshores li havien donat suport. Sense oblidar, però, que, ja en una situació democràtica, aquesta permet molts més canals de participació i formes alternatives de solucionar els diversos problemes que es van plantejant.

No serà fins al final dels anys vuitanta i al principi dels noranta que l'associacionisme veïnal en general, i el de Ca n'Anglada en particular, experimentaran una certa revifalla, motivada per diversos factors, tots ells importants i complementaris: la tossuderia de diverses persones a aguantar i mantenir viu el moviment en situacions i anys en què aquest havia quedat pràcticament oblidat per l'Administració pública i per la majoria dels mateixos veïns; la progressiva rigidesa i burocratització de l'Administració local, que fa que la solució dels problemes s'allargassi en el temps i, finalment, dos aspectes prou importants. D'una banda, l'aparició de nous problemes en una societat molt

dinàmica i que es transforma dia a dia, la solució dels quals sorgeix d'una forma més ràpida dins de la societat civil, que encara conserva fortes dosis de creativitat, enfront de la manca d'idees d'un poder establert que sovint es limita a perpetuar-se, i, per altra banda, la necessitat d'aquest mateix poder de refer els ponts de diàleg, que en gran mesura s'havien trencat, amb una societat que en els últims anys s'ha revigoritzat i que amenaçava de moure's totalment d'esquena a unes institucions poc flexibles i massa encarrades. L'associacionisme veïnal pot esdevenir un factor de primera mà per tal de captar la realitat en què viu el ciutadà quotidianament i, així mateix, per assabentar-se dels seus problemes i no veure's arrossegat per la pròpia història.

Cal dir, també, que l'associacionisme veïnal continua essent un punt de referència més o menys acceptat dins el barri perquè, malgrat tot, ha sabut conservar molts dels fonaments que hi són presents des dels seus orígens: el seu unitarisme, el seu model democràtic de funcionament i la seva utilitat com a formador de ciutadans i ciutadanes amb esperit crític, obert i democràtic.

"(...) l'unitarisme, la solidaritat i uns procediments democràtics interns permeteren aplegar sectors de la població amb un origen social i geogràfic divers, políticament plurals i que responien a unes línies estratègiques i d'actuació també diversificades, i sovint enfrontades; la convivència de les quals, també sovint, no fou gens fàcil. La fusió dels elements eclesiàstics socialment avançats, un moviment cristià de base plural i progressista i un moviment polític de classe i socialista estructurarà un fort moviment veïnal que, de forma progressiva, va ser capaç no solament de denunciar determinades situacions i de reivindicar determinats serveis per al barri, sinó que també arribà a crear tot un sentiment ciutadà participatiu i reivindicatiu, que aportava solucions i alternatives per al conjunt de la societat; aconseguí il·lusionar amplis sectors de població del barri i fins i tot d'altres zones de Terrassa, en la lluita per una societat més justa, lliure i democràtica, posada com a model, enfront d'un sistema dictatorial injust, opressiu, afavoridor dels interessos dels poderosos i autoritari. En definitiva, aportà una visió i una solució globals als problemes de tot tipus existents".¹⁵

Obres a la plaça de Ca n'Anglada, 1995. Foto: Associació de Veïns de Ca n'Anglada.

NOTES

1. C. BALLARÍN ELCACHO; J. CASAS I SORIANO; M. MÁRQUEZ I BERROCAL, *Ca n'Anglada: lluita d'un barri. Història social de Ca n'Anglada: el moviment veïnal, 1950-1995*. Terrassa: AV de Ca n'Anglada, 1996, 355 p. El podeu llegir per ampliar els vostres coneixements sobre la història social de la nostra ciutat.
  2. Segons R. DUOCASTELLA i altres, *Estudio socio-económico y de planificación de servicios sociales*. Barcelona: Instituto de Sociología y Pastoral Aplicada (ISPA), 1968, p. 34, aquesta era l'estructura d'edat dels immigrants i dels terrassencs, en percentatge, l'any 1965.
Grups d'edat	0-14	15-39	40-64	>64	Total
Terrassa	25,77	38,99	26,83	8,41	100,00
Immigrants	29,48	45,85	19,86	4,81	100,00
3. Analitzant les dades informatitzades del padró d'habitants de Ca n'Anglada de l'any 1955, ens trobem que amb el pas del temps millora la qualificació dels immigrants. Així, l'evolució del percentatge dels homes qualificats sobre el total de la població que declara alguna qualificació, i segons els anys d'arribada al municipi, és la següent: 1951-1955, 18,7 %; 1946-1950, 41,5 %; i abans de 1945, 54,5 %. Aquestes dades es troben ampliades a l'annex estadístic i documental del nostre llibre.
  4. Autors diversos, *Anuari Estadístic de Terrassa 1996*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1996, p. 71.
  5. Cf. M. DE SOLÀ-MORALES I RUBIÓ, *Les formes del creixement urbà*. Barcelona: Edicions UPC, 1993, p. 23.
  6. A. SERRA I MONTE; P. MUNTAÑA I JOSA, "La construcció d'una gran ciutat industrial 1878-1992", dins *Cent anys teixint ciutat*. Terrassa: IMCET, Ajuntament de Terrassa, 1992, p. 162.
  7. L'any 1960, el 58,6 % dels habitatges de Terrassa eren d'una sola planta. La ciutat va créixer durant aquests anys de manera extensiva, en forma de taca d'oli, sense una bona planificació i mancada dels serveis més elementals. A Ca n'Anglada, també segons les dades de l'ISPA (*op. cit.*, p. 200), l'any 1965—sense comptabilitzar els 920 pisos de VITASA i d'Urbanizaciones del Nordeste, S. A., que s'havien construït entre els anys 1962 i 1965—, el 90 % dels habitatges eren de planta baixa, i la mitjana de pisos per habitatge era d'un 1,2. Comptabilitzant-hi els pisos

de la zona nord, els habitatges d'una planta representaven el 64 % i la mitjana de plantes per habitatge era d'un 1,4.

8. La forma habitual d'accés a l'habitatge de Ca n'Anglada era comprar un solar —a un preu d'unes 2,50 ptes./pam quadrat durant els anys cinquanta i al lloc més barat, a la zona vora la riera— i pagar-lo a terminis mensuals. L'habitatge es construïa col·laborant-hi els membres de la família i comprant els materials quan les disponibilitats econòmiques ho permetien.
9. A. SERRA I MONTE; P. MUNTAÑA I JOSA, *Op. cit.*, p. 163.
10. Cf. X. MARCET (dir.), *Terrassa segle XX (1867-1993)*, Terrassa: Diari de Terrassa, 1993-1994, p. 285. Els autors hi obtenen, per a aquest mateix període, una xifra de 44.611 habitants.
11. Elaboració pròpia a partir de *Dossier de dades, padró d'habitants 1975*, caps 23-2 de l'AHC de Terrassa.

Zones	veïns		Habitatges		Veïns/hab. Veïns/Ha	Densitat
	%	absolutes	%	absolutes		
Nord	54,22	7.947	50,37	1.967	4,04	441,5
Sud	45,78	6.710	49,67	1.938	3,46	181,3
Total	100,00	14.657	100,00	3.905	3,75	266,5

12. Les dades provenen, en primer lloc, dels expedients d'obres de l'Ajuntament de Terrassa, i són, en l'ordre en què apareixen al quadre, els següents: 62/197 (1962); 63/163 (1963); 63/749 (1963); 64/956 (1964); 64/908 (1964); en segon lloc, de l'escriptura de la Cooperativa de Viviendas de San Cristóbal; i, en tercer lloc, de dades provinents de l'Associació de Veïns. Els signants dels permisos d'obres de l'empresa VITASA són Joan Fontanals i Alegre i José Barragán García (tots dos lligats a l'empresa tèxtil Fontanals). I els representants d'Urbanizaciones del Nordeste, S. A., són Antoni Torrella i Vives i Francesc Escudé i Comas.
13. B. FELIP, *Sant Llorenç*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995 (Els barris d'ADIGSA, 42), p. 32.
14. J. RICART OLLER, *Egara. Una parroquia obrera bajo el franquismo (1963-1977)*. Terrassa: Editora Pedagògica del Vallès, 1979, p. 279.
15. C. BALLARÍN ELCACHO; J. CASAS I SORIANO; M. MÁRQUEZ I BERROCAL, *Op. cit.*, p. 219-220.